

Мировой опыт, особенно недавний, - свидетельствует и о том, что модернизация предполагает оптимальное соотношение сферы услуг (к чему тяготеет постиндустриальный мир) и сферы производства, способного обеспечить страну качественными промышленными товарами. Ведь те же Соединенные штаты, нарушив оптимальное соотношение этих двух сфер, существенно усугубили ситуацию и до, и в период кризиса. Чего стоит в этом отношении зависимость США от Китая. Впрочем, добиться эффективности на этом направлении не так просто: здесь важна селекция и санация, и диверсификация обеспеченная структурными реформами. Значительный позитив есть в этом отношении и в Украине. Так, и на Юго-востоке Украины, где находится основной массив неподъемных производств, имеются и до сих пор привлекательные, - особенно с учетом возможностей модернизации, предприятия машиностроения, станкостроения, и других отраслей (в том числе предприятий ВПК). Несомненно, что развертывание на почве интеграции межстрановых кооперационных цепочек откроет на украинско-российском пространстве новые возможности как для эффективной рациональной перегруппировки производств и, соответственно, товарных потоков, так и для наращивания доходов за счет эффекта структурных сдвигов и возросшего масштаба межстранового рынка.

Несомненно и то, что развитие межстрановой кооперации позволило бы каждой стране избежать неэффективных затрат, - особенно затрат копирования. Один лишь пример. Уже обозначенное намерение России возобновить строительство авианосцев может быть существенно удешевлено и рационализировано, если для этого будет использовано лучшее предприятие такой специализации бывшего СССР, - Черноморский завод в г. Николаеве, строивший корабли этого класса. И таких возможностей откроется много, особенно в отраслях ВПК. Что же касается Украины, то, - с учетом переноса возможностей кооперирования на другой, более высокий уровень, в стране получило бы развитие производство самолетов, автомобилей, а также продукции легкой и пищевой промышленности. Украина существенно выиграла бы и в отношении притока качественных инвестиций. Ведь все предыдущие годы процесс этот существенно сдерживается узостью украинского внутреннего рынка! Соседние страны из-за этого, то есть из-за отсутствия эффекта масштаба, - предпочитали ввозить в Украину не капитал, а готовую промышленную продукцию. Особенно это касается продукции крупносерийного производства.

Таким образом, формирование украинско-российского альянса, а может быть и альянса в рамках СНГ, решающе содействовало бы не только переводу взаимодействующих стран на инновационную (постиндустриальную) основу, но и решению актуальных проблем модернизации традиционной индустрии, без чего сам постиндустриализм проблематичен. Ведь постиндустриализация въезжает в экономику лишь на плечах полноценной индустриализации.

Новицкий В.С.,

заступник директора Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Характер сучасного соціально-економічного розвитку окремих країн та в цілому цивілізації, особливості міжнародної конкуренції на ринках товарів та послуг наочно свідчать про те, що необхідною складовою стійкого економічного розвитку відтепер є зростання інтелектуального потенціалу та науково-технологічні інновації. Таке зростання є одним з основних пріоритетів державної політики стимулювання підприємницької активності в ключових галузях технологічного виробництва, часткового перерозподілу національного доходу із спрямуванням коштів на розвиток науки, впровадження новітніх технологій.

Саме враховуючи ці міркування, науково-технічну складову процесу інтернаціоналізації господарського життя можна розглядати не тільки під кутом зору підприємницьких інтересів, але і в більш широкому контексті, з урахуванням її природи, загальносуспільних наслідків та довготермінових тенденцій. Адже стратегічні напрями НТП, деякі закономірності технологічного розвитку можуть випадати з-під контролю мікроекономічних учасників ринку, в політиці яких застосовується логіка швидкої віддачі, інструментарій повернення інвестицій та максимізації прибутків засобами прискорення обернення коштів та виробничих фондів.

«Інноватизація» як активна науково-технологічна домінанта сучасного розвитку та конкурентної діяльності виникає об'єктивно як реакція на зміну характеру співвідношення науки та виробництва, а також як прояв їх нового функціонального співвідношення. Зміна за функцією часу тут відбувається за параболою: відносно повільний спочатку, прогрес у відповідності до поступового нагромадження емпіричного досвіду, виробничих знань набув ознак динамічного балансу, який може існувати тільки за умов постійного прискорення.

Інноваційність як феномен соціально-економічного життя має багато різноманітних проявів та пов'язана з різними факторами, регулятивними нюансами, стимулами економічного та неекономічного порядку. В сучасних умовах зростання взаємної залежності країн, загострення глобальної конкуренції вона є запорукою прогресу та фактором формування, нарощування конкурентної сили, забезпечення добробуту населення.

Разом з тим, інновації як явище не є чимось гомогенним за економічною природою та рівнозначним у плані корисності свого впровадження. Звичайно, не йдеться про очевидні відмінності «натурального», галузево-технологічного характеру. Інновації відрізняються між собою за кількісними та якісними

параметрами, і передусім у відповідності до власного інформаційного вмісту, який взагалі можна розглядати як субстанцію інновацій, незалежно від їх зовнішньої форми. Скажімо, інноваціями можуть виступати як фундаментальні прориви, здобутки прикладної науки, так і створення примітивного приладу, який на певному технологічному етапі підвищує ефективність виробництва.

Додамо до сказаного й міжнародний контекст. Зокрема, згадаймо такі характерні для сучасного розвитку механізми міжнародного поділу праці явища, як винесення з країн-метрополій виробництв до країн регіональної, світової периферії раніше базових, структуроутворюючих виробництв. До таких «галузей-ізгоїв» сьогодні потрапляють не лише екологічно брудні хімічні підприємства та працемісткі технологічні системи, а інколи навіть потужності з виробництва легковиків – за визначенням інноваційно місткі сфери репродуктивної діяльності з високим рівнем доданої у галузі вартості. І якщо для такої країни, як Румунія, налагодження виробництва автомобілів «Рено» може розглядатися як конкурентний прорив, слід пам'ятати, що йдеться про успіх, який є типовим для периферійної країни регіону ЄС. А ось «чиста» наука, освіта, передові форми організації науково-виробничого процесу (наприклад, технополіси) – є ознакою конкурентного успіху країни-метрополії.

Зі сказаного ясно, що інновації можуть мати принципово різні економічні та конкурентні наслідки, і що не будь-яка інновація є перспективною для певної країни за певних обставин у контексті глобальної конкурентної боротьби. Адже, як ми бачимо, внаслідок утворення нових силових полів у системі міжнародного поділу праці навіть деякі інноваційно місткі галузі виносяться за межі національних територій країн-метрополій на периферію певного блоку або глобальної економіки відповідно до «вироку» щодо відносно слабкої наукової вираженості. Причому йдеться не про формальну наявність науки як такої у структурі витрат інноваційної продукції, а про якість самого наукового процесу та інформаційного вмісту конкретних інновацій.

Бачення ситуації, яка склалася в Україні внаслідок глобальної фінансово-економічно кризи.

Трактування причин кризи як таких, що виключно пов'язані із проблемами на ринку іпотечного кредитування, яке спочатку набуло характер «офіційної», причому глобально прийнятої «версії» руйнівних подій, що відбуваються, вже розширилося, і включає багатоаспектні проблеми фінансового розвитку глобального, регіонального, національного, підприємницького рівнів. Втім, навіть подібне «фінансово-іпотечне» розуміння потребує подальшого розширення за рахунок включення факторів соціального, геоекономічного, технологічного, етно-демографічного, політичного змісту. І фактично доводиться казати про, так би мовити, «системність» кризи, її всеохоплюючий характер, про те, що її подолання потребує модифікації самої парадигми розвитку, а також про те, що в майбутньому, *post-factum* її роль буде сприйматися в контексті змін укладів та способів виробництва. Останнє передусім буде пов'язуватися із тим, що криза означатиме катарсис щодо відтворювальних систем, вона припинить існування неефективних економік та багатьох неефективних, недоцільних, неконкурентних форм господарювання та

відкриє простір інформаційно орієнтованим способам підприємницької самореалізації.

Фактично сьогодні відбувається не тривіальна іпотечна, фінансова або циклічна криза, а криза цивілізаційного масштабу, яка залишить по собі помітний історичний слід, спровокує тектонічний цивілізаційний зсув, внаслідок якого відбудеться модифікація системи міжнародного поділу праці, прискорення зміни планетарних лідерів та формування структур і систем інформаційної економіки.

Усі світові кризи означали не тільки тимчасові ускладнення для окремих господарських суб'єктів та погіршення кон'юнктури. Вони становили такі випробування, виклики, які вимагали «стрибків у майбутнє», в найкращому випадку – вихід із кризи, або навіть втечу з неї у новий технологічний уклад. Найбільш яскравий та відомий приклад, що поки що живе у пам'яті старшого та середнього поколінь – енергетична криза 70-х рр. ХХ ст., коли внаслідок ембарго на постачання нафти після війни на Близькому Сході 1973 р., країнам Заходу вдалося якісно скоротити рівень енергоспоживання на одиницю продукції, що мало величезне значення у плані підвищення ефективності економічних систем, їх конкурентоспроможності, безпеки. Сьогоднішні реалії свідчать про те, що усі країни, які прагнуть до вигідних позицій в системі міжнародного поділу праці, і навіть США, які надали «першопоштовх» нинішній кризі і відчувають колосальні фінансові дефіцити, знаходять можливості інвестувати стратегічні соціально-економічні проекти та забезпечити підтримку системоутворюючим галузям та виробництвам. Це і фінансування енергетики майбутнього згідно плану Обама у США, і підтримка проектів розвитку нанотехнологій у ЄС та Росії, і багато чого іншого, що може ілюструвати не тільки збереження, але й посилення програмно-цільових засад регулювання за умов жорсткої кризи.

В українському суспільстві переключені пріоритети. Не береться до уваги те, що є головними рушійними силами в усіх провідних країнах. Ідеться передусім розвиток інформаційної економіки, економіки знань. Адже навіть у кращий для нас рік – 2004-й, коли ріст ВВП становив майже 12% і Україна була світовим лідером за темпами економічного зростання, вона деградувала технологічно. Це означає, що ріст економіки нашої країни забезпечується нарощуванням обсягів виробництва вчорашнього дня, яке є несучасним, технологічно другорядним. У розвинених країнах світу понад 90% інвестицій вкладається у 5-й та 6-й технологічні уклади, тоді як в Україні у ці сектори спрямовується мінімальний відсоток, а більш як 75% інвестицій „всмоктує” виробництво 3-го технологічного укладу. До нього належать галузі, які виникали ще на початку ХХ століття і були найпоширенішими в роки Другої світової війни.

Виходить так, що Україні сьогодні виділяється нове місце в системі міжнародного поділу праці – одного із багатьох глобальних аутсайдерів. За такої ситуації мало хто наважиться рятувати країну, надаючи їй багатомільярдні кредити, яких вона наразі потребує.

Варто відзначити, що політика кредитування національної економіки повинна насамперед виходити із необхідності вирішення проблем її довгострокового розвитку та міжнародної конкурентоспроможності. Питання ж про те, брати кредит чи ні, пов'язане з простою математикою: скільки потрібно запозичити грошей, скільки віддати та з якими відсотками, а також (що, в принципі, має бути найважливішим), чи перевищуватиме вигода від отримання кредитів ті обсяги грошей, які доведеться повертати. У той же час ключовими є питання щодо того, наскільки ефективно використовуватимуться кредити та в які сектори вони будуть спрямовані. Ось головна логіка, яку слід враховувати, оцінюючи доцільність запозичення Україною коштів від МВФ та ЄБРР: ідеться про довгостроковий розвиток чи про покриття поточного дефіциту бюджету. Є питання і в тому, наскільки чесно будуть використані гроші, чи прозора система інвестування тих або інших проектів.

Безумовно, країна сьогодні потрапила в такий стан, коли вона не може не брати кредитів. Очевидно, що говорити вже треба не про те, чи здатна Україна з вигодою отримати кредити, а про те, що потрібно негайно зробити, аби взагалі збереглася держава як системна цілісність, аби національна економіка могла хоч якось функціонувала, оскільки проблеми тут накопичились дуже й дуже серйозні.

У цьому контексті безвідповідальність влади, націленість вищого чиновництва на індивідуально-кланові інтереси, а головне – технологічна деградація, що відбувається в Україні, закріплення за її економікою вторинно-допоміжного статусу, причому на фоні про-ліберальної демагогії, в майбутньому матимуть гарантованим наслідком або (в найкращому для України як цілісного адміністративно-територіального утворення випадку) її перетворення на «нову бананову республіку», або (у «летальному» випадку) дезінтеграцію її регіонів згідно етнічного та мовного факторів при нових державницьких пріоритетах та перспективах.

Причому вочевидь назрілій, у світлі сказаного, постановці питання щодо вироблення програми, або алгоритму, послідовності негайних практичних дій суперечить така реальна дилема: а чи взагалі Україна готова адекватно сприйняти навіть ідеально сформульовані пропозиції щодо виходу з кризи, подолання її руйнівних наслідків? Хіба тим, хто свідомо припустився курсових кивань гривні наприкінці 2008 р. (а навряд чи знайдеться багато людей, хто у даному питанні не погодився б із головою Уряду, яка висувала у цьому зв'язку особисті звинувачення), були важливі науково вивірені рекомендації щодо виваженої курсової політики? Аналогічним чином, можна припустити, що можливі «правильні» рекомендації сьогодні також виявляться «зайвими».

Втім, це не означає того, що і наукова громадськість, експерти, які вивчають міжнародний досвід, мають віднестися безвідповідально до долі держави, можливості адаптації зарубіжного антикризового досвіду до українських реалій.

Перспективи подолання негативних наслідків кризи

Антикризові заходи слід поділити на групи згідно вживаного інструментарію, термінів застосування та функціонального принципу. Це

дозволить краще розставити пріоритети, розподілити сфери відповідальності та компетенції за виконання відповідних рішень.

Підтримка реального сектору, його технологічно-інформаційного розвитку.

Це – стратегічна функціональна мета, безальтернативний спосіб забезпечити країні сприятливе місце в системі міжнародного поділу праці. І будь-які розмови про необхідність дотриматися максимальної «фінансової стриманості» слід трактувати як соціально небезпечне невігластво.

Сьогодні вже можна говорити не тільки про кризу, а про колапс української економіки, який передусім стосується високотехнологічних виробництв. І при цьому ми не бачимо жодної реальної програми, яка б забезпечила вихід України із кризи. У багатьох країнах такі антикризові програми почали розроблятися ще у жовтні 2008 р., і під них уряди виділили багатомільярдне фінансування. В Україні ж натомість кажуть про необхідність перспективного бюджету, зменшення кількості грошей в обороті та боротьбу з інфляцією. Це повна нісенітниця. Наша країна відстоює позиції, яких намагаються позбутися інші, а будує модель економіки, якої вже немає у жодній скільки-небудь успішній державі світу.

Про те, як треба (звичайно, маючи відповідні фінансові можливості) діяти за умов фінансового дефіциту, свідчать сьогоденні програми та події у США. Так, із 787 млрд. дол., які у лютому 2009 р. в рамках «Плану Обама» затвердив Конгрес США, 500 млрд. дол. планується витратити на розвиток національної інфраструктури, підтримку освітніх та соціальних програм. Причому у США, країні, яку все ще наївно сприймають як «взірець лібералізму», не вагаються здійснювати витрати не тільки на підтримку виробництва, але й на соціальні цілі: так, тільки американці похилого віку отримують від держави підтримку в розмірі 250 млрд. дол. В цілому ж податкові послаблення для громадян та бізнесу складуть 287 млрд. дол. [20].

Зрозуміло, що Україна не має ані можливостей мобілізувати достатньо великі фінансово-інвестиційні ресурси, ані, тим більше, американських інструментів викачування реальних ресурсів з-за кордону, розкидаючи по світу мільярд щойно намальованих папірців – символів глобальної резервної валюти. Втім, методологічно важливий висновок із цього прикладу варто зробити: найгірше, що можна зробити в умовах фінансової кризи – взяти курс на жорстку монетарну політику, погіршити умови кредитування, страхування (або взагалі унеможливити їх) і поховати у такий спосіб національне виробництво.

Натомість слід відшукувати усі можливості інвестувати національне виробництво, фінансувати реальні проекти, конкретні робочі місця, передусім у технологічно авангардних галузях та сферах (до речі, згідно того ж Плану Обама, планується зберегти або створити 3,5 млн. робочих місць, причому із дотриманням пріоритетів структурної політики).

Підтримка банків як найбільш вразливої ланки антикризового фронту.

Роль банківської системи як інструменту подолання кризи є критично значущою, оскільки саме вони концентрують та розподіляють фінансово-інвестиційний потенціал, можуть забезпечити не тільки максимально надійне (збереження із прибутком) коштів населення, але й систему кредитування. Необхідно пригадати, що згідно неофіційних даних, у США планується виділити близько 2 трлн. дол. саме на цілі максимізації кредитного ресурсу, і тільки така політика може надати підстави для сподівань на пристойний вихід країни з кризи.

Про те, яку роль відводять органи національного регулювання до розв'язання такого завдання свідчить, також, увага, яку приділили лідери країн єврозони, які на своєму міні-саміті ще у минулому році погодилися гарантувати необхідну підтримку проблемним банкам до кінця 2009 р. (на ці цілі країни єврозони вже тоді готові витратити до 2 трлн. Євро).

В РФ у якості підтримки ре капіталізації банків влада виділяє 40 млрд. дол., використовуючи передусім кошти резервного фонду, причому ключовою умовою підтримки банків є їхня власна конструктивна позиція, а саме підтримка підприємств реального сектору [21].

Знову-таки, про співставні фінансово-ресурсні можливості в Україні годі й казати, але власні підходи до розв'язання проблеми підтримки банків слід негайно виробити. Передусім слід негайно припинити реалізацію безглуздих програм боротьби з інфляцією шляхом скорочення грошової маси, через що комерційні банки залишаються без кредитно-фінансових ресурсів, і вже не тільки малі й середні, але й найбільші банки банкрутують або стоять на межі банкрутства.

Безумовно слід шукати шляхи фінансування банківського сектору. На ці цілі можна використовувати кредити, позитивні рішення про які вже приймав Світовий Банк (зокрема йдеться про третю позику Україні на політику розвитку у розмірі 500 млн. дол., яка була розрахована на 30 років під ставку Libor+2 без відсотку).

Відомо, що протягом останніх років активізувалася діяльність України на міжнародних ринках запозичень. Рада директорів Європейського банку реконструкції та розвитку приймала кілька разів рішення про надання Україні кредитів відповідно до прохання Кабміну. Були досягнуті домовленості між українськими компетентними інститутами і кредиторами з приводу отримання грошей. Вони надходили перш за все від Всесвітнього банку, який надав нашій країні великі кредити, що направлялися в реальний сектор і мали позитивне значення для економіки країни.

Рішення Уряду України звернутися по кредит до Міжнародного валютного фонду варто розцінювати як вимушене, але досить суперечливе. Нам виділили \$16 млрд., які надходять до країни у кілька траншів. Існують серйозні побоювання, що ці кошти використовуються неефективно. Взагалі, зважаючи на існуючі підходи, подібні «успіхи» в плані отриманні грошей навіть

---

21. Россия выделяет 40 млрд. долларов на поддержку банков // Ура-Информ. – <http://ura-inform.com>.

непотрібні. Адже гроші, які дає МВФ, відразу вкидаються в банківську систему, ідуть на спекуляції. Система непрозора, невідомо, хто на цьому наживається. До того ж Україна фактично програє, не маючи зиску: вона повертає кошти, які невідомо куди діваються.

Отже, міжнародне кредитування – справа складна. І на кожен випадок взяття/повернення кредиту потрібно дивитися окремо і конкретно.

Але найгірша ситуація в Україні склалася не у кредитній сфері. З будь-якої складної ситуації можна знайти вихід, якщо у країні є керманічі, яким можна було б довірити скласти реальну антикризову програму й вивести економіку із прірви. На жаль, у владу в Україні не потрапляють люди, що мають відповідальність і знання.

Водночас, нам не треба очікувати якогось доброго царя або абсолютно нову політичну силу, здатну скерувати країну на подолання кризи. Таких сил немає. І це відбиває глибоку психологічну, моральну кризу української нації в цілому. Зрештою, хто ж обирав усіх цих президентів та парламенти?

Заходи протидії кризі на макрорівні.

Об'єктивне ускладнення та збільшення небезпеки великої кількості виробничих процесів у постчорнобильську добу не залишає сумнівів у необхідності створення якісно більш ефективної та всеохоплюючої системи технологічного контролю, принципової зміни уявлень про характер і форми здійснення конкурентної боротьби, співробітництво індивідів взагалі. Неадекватне сприйняття «технологічного виклику» новітньої епохи не може не спричинитися до глобальних катастрофічних наслідків.

Науково-технічні фактори розвитку, які здійснюють універсальні впливи на сучасні відкриті економічні системи, мають і специфічні прояви в залежності від тих або інших національних особливостей різних країн. Для країни, яка перебуває в стані глибокої структурної кризи та відчуває серйозні фінансові дефіцити, існують об'єктивні ускладнення з проведенням широких фундаментальних досліджень, які є базою прикладних розробок, здійснюваних з метою впровадження в промисловості. Водночас особливості сучасного технологічного поступу, які пов'язані з диверсифікацією попиту та виробництва товарів, дозволяють здійснювати науково-виробничу спеціалізацію.

Відтак для країн, які мають помітні доробки в цьому відношенні, виникають можливості наслідувати траєкторії випереджаючого розвитку. Для України, яка, як відомо, вповні може бути віднесеною до їх числа, це означає шанс прискорити болючий процес виходу з кризи, відмовитися від малоперспективної наздоганяючої моделі, що прирікає на довгі роки відсталості та застосування технологій вчорашнього дня.

Отже, важливий потенціал розширення обсягів та структурної оптимізації механізму міжнародної економічної діяльності може бути реалізованим при кращій технологічній, промисловій, експортній політиці, за умов всебічного розвитку тих галузей, рівень розвитку яких забезпечує конкурентні переваги України. Такими галузями передусім є ракетно-космічне виробництво, літакобудування, суднобудування, окремі напрями машинобудування, виробництво приладів енергетичного устаткування, кольорової металургії,

хімічної промисловості, впровадження сучасних біотехнологій, нових технологій в сферах, електрозварювання, телекомунікацій, радіоелектроніки, фізики низьких температур, ядерної фізики.

Серед оперативних заходів протидії кризі як найбільш нагальні та важливі можна відзначити такі:

- пріоритетне спрямування інвестиційних та фінансових, кредитних ресурсів на створення нових робочих місць у інформаційно містких сферах розвитку реального сектору: до високотехнологічних виробництв, нової енергетики, об'єктів інфраструктури;
- відкриття кредитних ліній платоспроможним фінансовим установам і компаніям;
- створення системи тимчасового страхування всіх банківських депозитів;
- забезпечення можливостей «вливання» свіжої крові до банківської системи через створення можливостей купівлі акцій комерційних кредитно-фінансових установ;
- часткова націоналізація «проблемних» банків;
- стимулювання структурних змін у бізнесі;
- формування системи антикризових інститутів: консалтингу, оптимізації маркетингових витрат, підготовки кадрів для нових умов господарювання.

Татаренко Н. О.,

к.е.н., професор,

завідувач кафедри міжнародних економічних

відносин і бізнесу ІМВ НАУ,

Поручник А. М.,

д.е.н., професор,

завідувач кафедри міжнародної економіки КНЕУ

НОВІ АКЦЕНТИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Глибокі трансформаційні процеси, які на початку ХХІ ст. набули системного характеру, призвели до формування глобальної моделі економічного розвитку. Інтегруючи усі структурні елементи світового господарства, вона надає йому внутрішньої цілісності та єдності на основі поглиблення інтернаціоналізації виробництва та обміну, зростання рівнів транснаціоналізації та інтеграції національних економік, модернізації технологічної основи сучасної ринкової системи, утвердження універсальних стандартів людської життєдіяльності та формування інститутів глобального менеджменту.

Однак економічний глобалізм має суперечливий і асиметричний характер, а його вигоди та загрози розподіляються вкрай нерівномірно як у